

Glassvegg

Jeg ser deg, men ikke godt nok
Jeg hører deg, men forstår ikke alt
Jeg vil hjelpe deg,
men du skjønner ikke med hva
Jeg når ikke frem
Vi er i to atskilte verdener
Jeg observerer deg
Gjennom
Glassveggen

Karianne Moen, koordinator for seksuelle overgrep i Salten politidistrikt.

Foto: Sidsel Andersen

Mari er 13 år. Hun er lettere psykisk utviklingshemmet og går på en spesialskole. Hun har i den senere tiden vist utagerende seksuell atferd. Hun har flere ganger onanert i skolegården med medelever som publikum, hun blottes ofte brystene foran gutter i samme alder og har også brukt morens rosa dildo på seg selv mens en venninne var til stede.

Jeg er politibetjent og etterforsker seksuelle overgrep. Jeg observerer henne gjennom glassveggen under dommeravhøret.

Jeg ser den vevre skikkelsen. Hun sitter med føttene oppe i stolen og med armene korslagt foran seg. Hun minner meg om en forknytt ball. Capsen er dratt ned i panna slik at skjermen skjuler store deler av ansiktet. På spørsmål svarer hun bare nei og vet ikke. Hun ser i veggen, vil ikke ha øyekontakt med personen som stiller spørsmål. Noe rører meg ved synet.

Barnevernet og spesialskolen har gjennom flere år hatt mistanke om at hun kan ha vært utsatt for seksuelle overgrep. Barnevernet har nå anmeldt forholdet til politiet. I to uker kartlegger jeg hendelser i livet til Mari. En psykologisk observasjon konkluderte med mulige seksuelle overgrep da hun var fire år. Under denne observasjonen leker Mari med et dukkehus. Hun stenger døra for far, blir hysterisk og kommer med utsagn om at hun ikke ville slippe ham inn på rommet sitt og opp i senga.

I disse to ukene forandres livet til Mari. I samarbeid med barnevernet iverksetter vi tiltak. Mari flytter i beredskapshjem. Hun har ikke kontakt med foreldrene. Søsknene flytter i et annet beredskapshjem.

Hensikten er å unngå nye overgrep på Mari og eventuelt lillesøster og for å hindre annen omsorgssvikt.

Dommeravhøret av Mari gir meg ingen konkrete opplysninger jeg kan arbeide videre med. Det kommer ikke frem nye momenter som fører til større forståelse av hva som har skjedd. Dommeren og påtalejuristen er klare i sin avgjørelse om at dette blir henleggelse på grunnlag av bevisets stilling.¹ Det har ikke kommet frem konkrete fellende bevis i saken.

Jeg ser deg, men ikke godt nok

Jeg er etterforskeren og jeg så Mari, men jeg føler ikke at jeg så henne godt nok. Jeg så at dialogen under veis i avhøret sviktet, og i etterkant lurte jeg på hvorfor det ble slik. Under avhøret kom det ikke frem noe som kunne bekrefte mistanken jeg hadde, men heller ikke noe som kunne avkrefte at seksuelle overgrep hadde skjedd. Jeg ønsker å forstå hva som gjorde at dialogen med de opplysningene vi trengte, uteble. Min tanke er ikke å kritisere systemet, altså selve dommeravhørsprosessen, men for å kunne konkludere i den ene eller andre retningen i en etterforskning er jeg avhengig av at det kommer frem opplysninger. Under avhøret av Mari gjorde det ikke det. Jeg så at samtalen kom feil ut. Jeg følte med en gang jeg så henne at det var noe som ikke stemte. Jeg skal forsøke å sette fingeren på hva dette var.

Som etterforsker har jeg en tidsfrist på 14 dager fra jeg får inn anmeldelsen til jeg skal avvikle et dommeravhør i seksuelle

1) Man antyder at det var grunn til mistanke, men sier ingenting om mistankens styrke. s34 Barn som vitner, utgitt av Universitetsforlaget, 2000.

«Jeg ser deg.»

overgrepssaker der barn er fornærmet.² En sak kan være kompleks, og det er mye informasjon som skal innhentes for å prøve å få kartlagt hva som har hendt. Tidligere kunne det gå uforholdsmessig lang tid før et dommeravhør ble avviklet. Riksadvokatens gjennomgang av Bjugn-saken viste at dommeravhør ble avviklet fire måneder etter at forholdet ble anmeldt. Da hadde barna som var innlemmet i den saken, fått terapeutisk behandling og blitt eksponert for spørsmål fra voksne (Rønneberg, Paulsson, 2000). For å unngå dette er tidsfristen satt til to uker.

Slik jeg forstår det, er selve dommeravhøret bygget opp av to saksfelt, det

psykologiske og det juridiske. Det psykologiske setter spørsmålstegn ved troverdigheten av det barn sier, og hvordan man kan sikre forklaringen best mulig uten at den blir påvirket av andre faktorer. Det juridiske gir oss de formelle reglene om hvordan et avhør av en slik type skal gjennomføres. Det juridiske formålet er å avklare om noe har skjedd, hva som eventuelt har skjedd, hvor og av hvem. Man skal ha fokus på at det ikke skal ha noen behandlingsfunksjon, og at man som etterforsker skal være objektiv og nøytral.

Loven krever at en særlig skikket person skal foreta dommeravhøret.³ Jeg er ikke en

²) Straffeprosessloven § 239

³) Straffeprosessloven § 239 1.ledd

slik person siden jeg ikke har fått opplæring i å avhøre barn.

Jeg er etterforsker, og min oppgave er å kartlegge, bringe alle fakta frem i lyset og vurdere om noe straffbart har skjedd eller ikke. Jeg stiller meg spørsmål om hva som er gode opplysninger å få frem, og hva som kreves av disse opplysningene. Som politietterforsker har jeg som mål å samle inn alle faktaopplysningene i saken, opplysninger som sier noe om et seksuelt overgrep har funnet sted og opplysninger som taler for, og eventuelt mot, en mistenkt, slik at denne kan straffes eller ikke. Jeg har en rettslig ramme jeg må forholde meg til og virke innenfor. Den største oppgaven er å få alle fakta på bordet og vurdere om disse innfrir de objektive og subjektive vilkårene for om straff⁴ er oppfylt eller ikke.

Som politietterforsker er jeg pliktig til å være objektiv⁵ Jeg stopper opp og dveler litt ved ordet. Hva betyr ordet objektiv for meg i denne sammenhengen? For meg betyr det at jeg greier å være nøytral og upartisk i den saken jeg holder på med. Det betyr at jeg ikke må engasjere meg personlig. Men greier jeg det? Slike saker gjør inntrykk. Du vil være følelsesløs om de ikke gjør det. For meg er det å bli berørt og det å få personlige følelser to forskjellige ting. Det er viktig å møte menneskene som

innlemmes i etterforskningen der de er, men samtidig være profesjonell og upartisk opp mot sakskomplekset. Dette er noe man blir mer fortrolig med når man arbeider med flere slike saker over tid.

I min etterforskerrolle er det mange strenge formelle regler som styrer meg når jeg skal kartlegge en sak – regler i henhold til straffeloven, straffeprosessloven, påtaleinstruksen og ulike lovforarbeider gir klare teoretiske og praktiske føringer for gjennomføringen og min praksis. Situasjonene jeg opplever i mitt arbeid, er ikke like, men jeg kan kjenne igjen en del momenter. Min utfordring er å sette sammen de momentene jeg har erfaring med fra tidligere, slik at de fungerer best i den situasjonen jeg står i nå. Det er vesentlig hvordan jeg forholder meg til den personen tjenesteoppdraget angår, hvilken oppmerksomhet jeg gir, hva jeg sier, hvordan jeg formidler informasjon og hvordan jeg forholder meg til de følelsene personen har. Likeledes er det viktig hvordan jeg improviserer sammen-setningen, at den fremstår som en god helhet og at den personen jeg forholder meg til, føler at hun eller han blir ivaretatt på best mulig måte.

Det som ble utfordringen min når det gjaldt Mari, var at jeg iakttok det hele på avstand, uten mulighet til å påvirke. Jeg sto ikke i noen direkte relasjon til henne og følte dermed at jeg ble for distansert. Jeg greide ikke å ta henne innover meg, slik at jeg fikk påvirket dialogen hun hadde med avhører på en god måte. Jeg ser i ettertid at jeg kunne ha påvirket dette i de pausene avhører tok i samtalen med Mari og snakket med oss bak glassveggen. Det

4) Objektiv skyld er at det forholdet som faktisk er begått er straffbart i henhold til straffeloven og spesiallovgivningen. Subjektiv skyld er hva gjerningspersonen tenkte i øyeblikket han utførte den straffbare handlingen. Er handlingen planlagt i forkant, er det overlegg. Var den straffbare handlingen noe gjerningspersonen utførte uten å tenke seg nøye om, men visste at dette var straffbart eller burde vite det, og gjorde det likevel er det forsett.

5) Straffeprosessloven § 226 3. Ledd.

jeg ser nå, er at jeg ble mest opptatt av de momentene som allerede lå i saken, og ville ha dem opplyst på en bedre måte. Det som har slått meg, er at den som kunne belyst saken bedre, var Mari, men da dialogen ikke ble etablert, forble saken uopplyst fra hennes side. Jeg tenker på hva som gjorde at dialogen uteble i dette avhøret. Jeg sirkler inn på avhørsprosessen. For den blir kalt det, denne smørbrødlisten med momenter vi må ha med når vi går inn i et avhør. Vi skal tenke på kontaktetablering, formalia,⁶ fri forklaring, utdypende og oppklarende spørsmål, konfronterende og kontrollerende spørsmål, erklæringer og begjæringer og en avslutning. Det er mye som skal holdes styr på, og det jeg ser er at jeg og andre låser oss i et bestemt mønster, en vane og en bestemt praksis. Jeg ser at den blir statisk. Prosessen er bestemt å være slik fordi avhøret skal holde som bevis og ha troverdighet i retten. Jeg ser at samtalen med Mari ble låst opp i mot dette. Det ble ikke åpnet for refleksjon om at dette kunne bli gjort på en annen måte, slik at relasjonen mellom avhører og Mari kunne blitt bedre. Molander skriver om Shöns teori om dette i sin bok *Kunnskap i handling*.⁷ Mari fikk redegjort for det hun skulle vite før selve avhøret startet. En nesten automatisk opplesning. Slik jeg ser

6) De rettigheter og plikter en fornærmet, vitne eller mistenkt/siktet har i under et avhør/dommeravhør. Dette er at man skal være gjort kjent med saken politiet ønsker forklaring om. Man har rett til å nekte å forklare seg til politiet. Man har rett til å la seg bistå av en forsvarer på et hvert trinn i saken. Som vitne har man en plikt til å forklare seg sant, ellers kan man bli straffet for falsk forklaring. Man trenger ikke å forklare seg om ting som kan medføre at en selv eller noen i den nærmeste familie blir utsatt for straff og tap av borgerlig aktelse.

7) *Kunnskap i handling*, 1996 s.161

det appellerte ikke dette til henne, og relasjonen til avhører ble ikke god. Det etablerte mønsteret for informasjonsformidling blir en trygg post for avhører under et dommeravhør, der mye står på spill. Men hadde vi gjort dette på annen måte, tror jeg Mari kunne ha åpnet seg mer. Informasjonsformidlingen blir automatisert og ikke reflektert over. Jeg vil betegne dette som at man har sovnet i sin egen praksis. Kunnskapen kommer ikke i bevegelse og får ikke mulighet til å utvikle seg.

Det å ha fokus på menneskene som inngår i saken, er en del av arbeidet med å fremskaffe opplysninger. Jeg er nysgjerrig på hvilke relasjoner de har til andre i samme sakskompleks, hvordan de er som menneske og hvordan de har det. Det å være etterforsker handler mye om å ha fokus på de opplysningene som er tilgjengelige og vurdere hvilken innvirkning de har hatt på personene du blir kjent med gjennom informasjonsinnhentingen. Du tar det til deg og gjør det til ditt eget. Slik vil din egen forståelse automatisk prege din oppfatning av sakskomplekset. Jeg kan beskrive det som å være i en boble der en situasjon, en verden, trer frem for deg, og du bruker mye tid på å forstå handlingene du får kjennskap til. Dette avgjør hvordan du legger opp neste etterforskningssteg. Ingela Josefson belyser det å *holde kunnskapen levende til pasientene*.⁸ Den informasjonen du får kunnskap om, blir du fortrolig med, og du arbeider ut i fra det. I prosessen kommer flere og flere

8) *Läkarens yrkeskunnande* 1998 s. 46

opplysninger til, men kanskje også informasjon som ikke stemmer med din opparbeidede helhetsforståelse. Dette tar du automatisk tak i og prøver å bearbeide. I denne bearbeidelsen kan det hende at du må gi slipp på noe av den forståelsen du hadde tidligere, fordi nye momenter gjør din helhetsforståelse annerledes. I denne prosessen, der du stadig innhenter nye momenter, vil helheten bli mer fullstendig og gi en bredere plattform å se ting fra. Det er dette som er så interessant i en etterforskning. En opplysning som virker ubetydelig i starten, kan vise seg å være en veldig viktig brikke til slutt.

Gjennom informasjonsinnhentingene fremsto Mari etter hvert som en person for meg. Jeg fikk vite meget personlige ting om henne, men jeg møtte henne ikke før under dommeravhøret. Det var først da, bak en glassvegg, at jeg fikk se jenta og sanse henne. Jeg hadde tid der bak glassveggen, jeg hadde ikke andre arbeidsoppgaver som hang over meg, og som jeg måtte skynde meg å gjøre. Det var da jeg på en måte så Mari. Da falt brikkene på plass. Hun var ikke lengre en person beskrevet i ord på et ark som jeg subjektivt hadde en formening om.

Nesten med det samme jeg så Mari, var det noe som slo meg; Mitt kyndige blikk, som Jacob Meløe skriver noe om,⁹ sa meg at noe ikke stemte. Magefølelsen sa meg også det. Mari var lukket inne i seg selv, jeg så det på hele henne. Synet og følelsen gjorde at jeg ikke forventet noe stort i avhøret. Jeg forsto det allerede i starten da Mari demonstrativt avviste forsøket på

samtale. Denne erfaringen sitter i ryggmargen etter mange gjennomførte avhørssamtaler. Når avhører heller ikke skiftet fremgangsmåte, ble ikke grunnlaget lagt for en god relasjon til Mari. Avhører traff ikke Mari, og hun svarte med å være totalt avvisende. Følelsen av at Mari hadde noe å fortelle, men ikke fikk det ut, henger fremdeles igjen. Jeg ser at de metodene vi bruker, ikke nådde henne. De rørte henne ikke. Det ble for distansert, og hun følte ikke for å si oss noe. Hun var på et annet nivå enn det vi befant oss på. Jeg ser og føler dette. Men også jeg er for distansert. Jeg sitter bak glassveggen og kan ikke påvirke relasjonen mellom Mari og avhører. På grunn av at jeg er der jeg er, i et annet rom, ser jeg ikke at jeg kanskje kunne påvirket avhører til å endre metode og kanskje bygget en bedre relasjon til Mari. Jeg fokuserer heller på de momentene som bør belyses for at selve saken skal få troverdighet som bevis. Idet jeg ser at det ikke fungerer, blir jeg litt stresset. Jeg tenker at mye står på spill. Får vi ikke noen informasjon ut av Mari, vil saken bli henlagt. Vi får ikke hjulpet henne, hun mister sin sjanse til å bli hørt. Denne uroen tar jeg med meg videre. Den gjør at jeg blir snever og veldig konsentrert om å prøve å få ut informasjon. Jeg vet at vi ikke har all verden av tid i avhøret og blir gjerrig når det gjelder å bruke tid på å prøve å få bedre belyst noe av det vi allerede vet litt om. Jeg tror Mari har noe å fortelle. Hun tør bare ikke. Jeg ser at hun er redd. Jeg ser det på måten hun avviser et spørsmål på uten å tenke seg om. Dette har jeg erfart tidligere med ungdommer jeg selv har avhørt. De er redde bare fordi de

⁹) Tre artikler av Jacob Meløe 2. 23

«Jeg hører deg.»

er hos politiet. Når du snakker med dem, viser hvem du er som person, ufarliggjør du institusjonen politiet. Når jeg bruker tid på dette, løsner de vanligvis opp, og vi får en dialog. I tilfellet Mari er det knapp tid, og det blir en stressfaktor.”*Det handler om å stadig balansera intellekt och kansla med varandra*”. (Josefson, Ingela 1998)¹⁰

10) Läkarens yrkeskunnande 1998, s. 27

På tross av tiden og situasjonen håpet jeg likevel å få noen opplysninger som kunne bidra til å få kartlagt et hendelsesforløp. Noe jeg kunne plassere i et av vilkårene i straffebestemmelsen om seksuelle overgrep. Men det ble som jeg trodde, ingenting kom. Jeg spør meg selv om Mari egentlig hadde noe forhold til hva som var galt, hva hun hadde blitt utsatt for. Fantes det noe klart skille mellom rett og galt i juridisk forstand i Mari sitt liv?

Et annet offer har beskrevet det slik:
Far forgrep seg gang på gang. Jeg lot ham gjøre det. Tross alt fant jeg en slags varme hos ham, en varme og nærhet som jeg ikke opplevde noe annet sted. Jeg følte det som om han tok ansvar og stilte opp for meg, selv om han misbrakte meg
(Arvid Møller, 2000)¹¹

Jeg ønsket beviser som passet til lovbestemmelsen. Slike klare bevis kom ikke. Hadde Mari det samme synet som meg på hva som var rett og galt?

Jeg hører deg, men forstår ikke alt

Det ligger innarbeidet hos meg som etterforsker i overgrepssaker at det ikke skal samtales med barn om saken før avhøret. Dette for at barnet skal fremtre mest mulig troverdig og minst mulig påvirket. Noe av tenkningen bak dommeravhør er at jo svakere hukommelse et barn har, desto mer åpent vil det være for å bli påvirket.

Hva er det jeg hører i avhøret av Mari? Jo, jeg hører ei jente som ikke vil si noe. Hun har ingen ting å si oss. På spørsmål

11) Alene mot mamma .2000

svarer hun bare vet ikke og nei. Jeg kjenner en smule frustrasjon over at hun ikke vil samarbeide. Jeg tenkte vel slik, at nå, Mari, er du i trygge hender, nå skal du bare fortelle oss alt som er vondt, hva du har blitt utsatt for.

I et dommeravhør har man fire ulike hypoteser man skal prøve ut i den tiden man har til rådighet. Dette er: Forbrytelsen har skjedd, og barnet forteller om det. Forbrytelsen har skjedd og barnet forteller ikke om det. Forbrytelsen har ikke skjedd, og barnet forteller at det har skjedd. Forbrytelsen har skjedd og barnet forteller at det ikke har skjedd. (Rønneberg og Paulsson 2000).¹²

Jeg merker at jeg sitter med en foreløpig teori om at Mari kan være utsatt for seksuelle overgrep. Jeg leter, i informasjonsmaterialet jeg har avdekket i etterforskningen og i forklaringen hennes, etter argumentasjon og bevis for at det har skjedd. Men jeg får ikke de gode argumentene og bevisene, verken for eller i mot, som gjør at jeg føler at jeg får en god konklusjon. De hypotesene det arbeides ut fra under avhøret, blir ikke besvart. Det kommer ikke frem noen ting, om det har skjedd noe eller ikke. Tanken slår meg at det kanskje arbeides alt for kategorisk ut fra hypoteser. Kan man få en fullverdig historie fra et liv inn i hypoteser? Vil ikke det å fremsette en hypotese være å objektivere? Mari blir gjort til noe som blir betraktet. Hun blir brukt for å virkeliggjøre den forestillingen jeg har om at hun er utsatt for et seksuelt overgrep. Som

etterforsker skal man være objektiv. Men er det riktig å objektivere en person som, med hele seg og alt det den personen har opplevd, vil være subjektiv? Mari er jo Mari med sin historie.

I jussen leter man etter det beviselige. Det som avdekkes i saken skal passe inn i de vilkårene som ligger i en straffebestemmelse. I Maris tilfelle, leter jeg etter forklaringer som sier noe om seksuell omgang har funnet sted. Om den seksuelle omgangen er skaffet ved vold eller truende atferd, og om det var samleie, altså om noe – penis eller andre gjenstander – var ført inn i skjeden, munnen eller endetarmen til Mari.¹³ Jeg leter etter noe som kan si meg hvem som har gjort dette. Seksuell omgang med barn straffes med minimum to års fengsel.¹⁴

Jeg representerer en strafferettslig systemverden med regler og instruksjoner. Denne vitenskapen er veldig kategorisk. Det merker man når man begynner å arbeide med opplysninger som stammer fra en persons livsverden. Jeg tenker på Mari og på uttalelsen til offeret jeg nevnte tidligere. Det er forskjell på hva man har opplevd som overgrep. Det kan være at Mari ikke har opplevd noe hun føler er avskrekkende. Hun kan sitte med en helt annen oppfatning. Dette kan være at hun i sin livsverden ikke forholder seg til den systemverden jeg representerer. Jeg spør meg selv om hun, med sine begrensede kunnskaper om juss og psykologi, vil skjønne hva det ønskes forklaring om? Jeg tenker at likheten mellom de to

12) Barn som vitner. 2000 s.236

13) Straffeloven § 192

14) Straffeloven §195

vitenskapene er at man leter etter beviser. Alt skal kunne bevises, og forklaringen til Mari vil bli plassert inn i strafferettslige vilkår og psykologiske hypoteser.

Sigrid Beate i dokumentarfilmen «My beloved child» (Hundsnes, 2004) sa:

«Jeg følte det var ubehagelig det far gjorde mot meg, men jeg visste ikke at det var galt»

Mari skal gi en så upåvirket forklaring som mulig. Av den grunn ber vi henne gi en forklaring på noe vi ikke direkte kan si. Jeg ser at dette må ha vært svært forvirrende for Mari. Hun er jo bare 13 år og veldig umoden for sin alder. Hun greier ikke å besvare de hypotesene vi arbeider ut fra. Jeg ser nå at all informasjon, og det at vi krever en forklaring på noe vi ikke direkte kan si, må virke veldig forvirrende på Mari. Våre metoder ivaretar ikke godt nok barn som Mari¹⁵. Under avhøret av Mari er vi altfor opptatt av hvordan vi metodisk skal sikre oss et bevis som holder i en eventuell retts sak. Det slår meg nå, etter å ha lest *om forståelsens sirkel* (Gadamer, 2003), at jeg er mer opptatt av bevisene og et bestemt mønster og oppbygging av forklaringen enn å la Mari snakke til meg. Politiets atferd er jo bygget opp for å ivareta rettsikkerheten. ”Det er bedre at ti uskyldige går fri, enn at en uskyldig blir dømt”. Dette er jeg enig i. Lovverket sier ganske klart fra hvilke forhold som er straffbare og hva som skal til for å bli dømt for et lovbrudd. Jeg ser

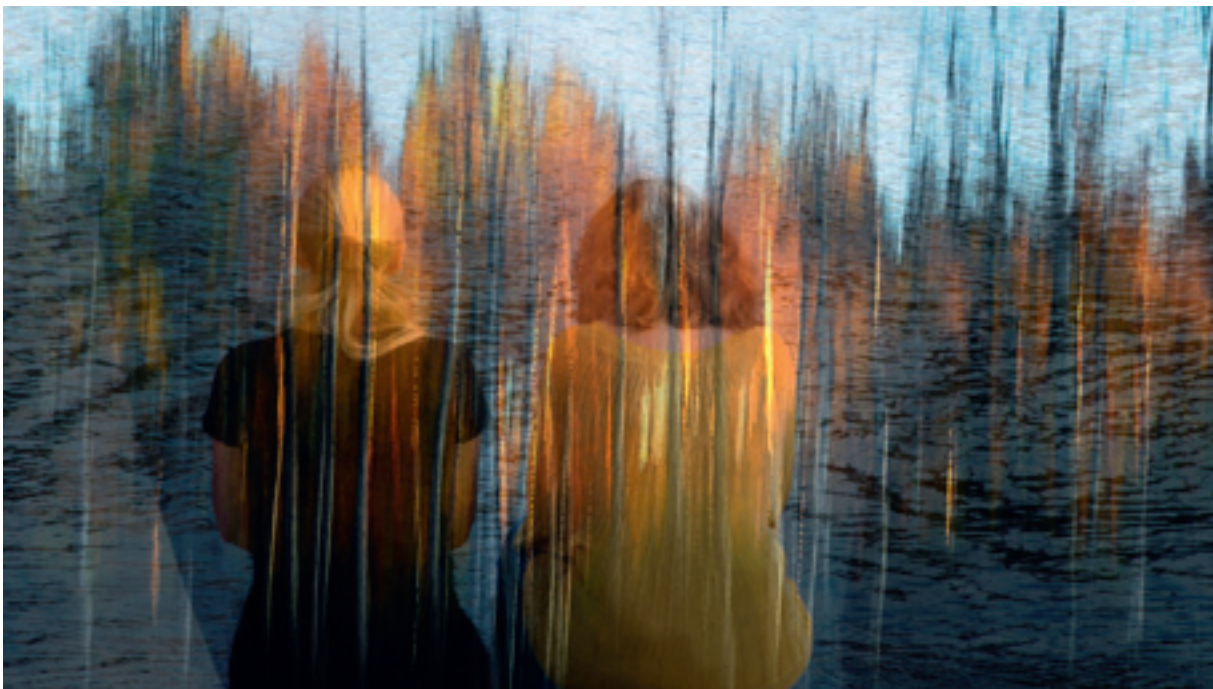
Mari, atferden hennes, det hun gjør, men jeg får ikke tak i det. Jeg får ikke satt henne inn i et system. Jeg får dratt noen hendelser ut av de som forklarer seg, som jeg føler at jeg kan begynne å nøste i og etter hvert få noe mer informasjon om. De jeg samtaler med, forteller om livet sitt. Jeg fra min systemverden skal strukturere informasjonen og sette den i båser som passer metodisk til lovhjemplene. Andre har prøvd dette før meg, blant annet lærerne på spesialskolen der Mari går. De kom med mange håndskrevne sider med utsagn som Mari hadde kommet med i årenes løp, og som de syntes det var rart ei lita jente kunne si. Også de trodde at hun var blitt utsatt for seksuelle overgrep, men heller ikke de fikk klare uttalelser fra Mari om at hun faktisk hadde blitt det. Heller ikke deres metode, som er loggføring, hadde ført frem.

Det er klart at politiet må ha en viss ramme rundt arbeidet sitt, men som etterforsker må du være åpen for å kunne få en annen forståelse enn den du i utgangspunktet hadde. Det handler om å våge å gi slipp på det du tror du forstår og la informasjonen komme til deg slik at du etter hvert kan forstå ting på et høyere nivå. Jeg tenker at en god etterforsker besitter disse egenskapene. Det handler om å se sammenhenger, og for å få tak i sammenhengen, må du kanskje tørre å gi deg i kast med informasjonen på andre måter enn du først trodde var mulig.

Jeg vil hjelpe deg, men skjønner du med hva?

Da jeg så Mari i avhørsrommet, og hvor utrygt hun opptrådte fikk det meg til å

¹⁵) Forelesning med Anders Lindseth om vitenskap i uke 14. 2009.

«Jeg vil hjelpe deg.»

tenke: Er det jeg som har bidratt til at du har det så vanskelig? Jeg liker å tro at jeg flyttet Mari i beredskapshjem for å hjelpe henne, hindre at hun ble utsatt for nye seksuelle overgrep. At jeg på denne måten forebygget,¹⁶ noe som er en av hovedoppgavene til politiet.

Jeg ser at det ble gjennomført på en brutal måte. Jeg kan beskrive det som et rykk, som når man smeller en smell-bonbon. Jeg delte Maris familie i tre deler. Mari og de to søsknene ble plassert i to forskjellige beredskapshjem. Foreldrene satt alene igjen med en siktelse av far, en ransakingsbeslutning og et vedtak om å plassere barna i beredskapshjem. Politiet og barnevernet mente at dette var barnets

beste, fordi det ville hindre nye overgrep mot Mari. Et annet moment var at om far var overgriperen, ville vi unngå at han påvirket Mari og de andre barna i forkant av dommeravhøret. Vedtaket iverksatte vi dagen etter at vi fikk anmeldelsen fra barnevernet. Men, med Mari på den andre siden av glassveggen, spør jeg meg om dette var en riktig ting å gjøre? Ser man kaldt og kynisk på saken, hvordan den fremsto og hvordan man best mulig skal sikre spor i en straffesak, var nok dette en ideell måte å gå frem på.

Løgstrup sier at avgjørelsen er en tvangssituasjon (Løgstrup, 2008).¹⁷ I Maris tilfelle, hadde jeg kort tidsfrist til å fatte mine etterforskningsmessige beslutninger. Jeg var klar over at tiltakene jeg iverksatte

¹⁶) Beskytte en persons sikkerhet og hindre at nye straffbare forhold skjer. Politiloven §§ 1 og 2

¹⁷) Den etiske fordring 2008 s. 174

kunne være skjebnesvangre for Mari, de kunne forandre livet hennes. Jeg gjorde det fordi jeg trodde det ville komme noe positivt ut av det, at det ville forandre livet hennes i positiv retning og gi det et nytt og bedre innhold.

Det var flere interesser å ivareta, Mari, etterforskningssaken, barnevernet og andre personer som sto Mari nær. Det er kanskje nærliggende å tro at jeg som politi velger den løsningen som er best for etterforskningen. Men jeg mener oppriktig at vi ser på de beste løsningene for den personen inngrepet berører. Tiltakene skal være forholdsmessige, hensiktsmessige og nødvendige,¹⁸ og når barn er personene som berøres, er vi veldig nøye på å vurdere situasjonen før vi velger å iverksette noe som helst.

Som politietterforsker hadde jeg formelle regler og instruksjer å forholde meg til, samt selve saksforholdet slik jeg forsto det. Jeg nødt til å tenke igjennom hvilke praktiske konsekvenser tiltakene jeg valgte å utføre ville få. Jeg hadde flere handlingsalternativer, og jeg valgte å gi Mari en pause fra eventuelle overgrep. Jeg hadde fra tidligere saker erfaring med at det var en god ting å gjøre. Jeg kunne også latt Mari forbli der hun var og etterforske ut i fra det. Men da kunne konsekvensen være risiko for at hun ble misbrukt også under etterforskningen, samt at overgriper kunne få anledning til å påvirke henne opp mot den forklaringen hun skulle avgi i dommeravhøret. Som politi er du klar over hvilken makt du har og hvilke innvirkninger det kan få for personer som

berøres av dette. Men jeg kommer ikke bort fra det at også for meg var en betryggende avgjørelse, idet jeg da var beroliget med at barnet ikke ble utsatt for nye overgrep. Jeg vurderte at dette ville få stor betydning for det videre livet til Mari, men jeg vurderte det til å være en god avgjørelse. Et annet offer har beskrevet det slik:

I dag anklager jeg ikke først og fremst min syke mor, men alle dem som på en eller annen måte hadde et tilsynsansvar: Skolen, helsearbeidere som besøkte skolen, barnevernet som ikke tok affære før jeg var 12 år, naboer og alle som en eller annen gang var vitne til at ei lita jente ble misshandlet og var utsatt for alvorlig omsorgssvikt. (Alene mot mamma)

Mari utstrålte ikke akkurat trygghet under avhøret. Var det på grunn av at hun var blitt røsket bort fra de trygge forholdene hun var vant til? Hadde hun ikke fått det bedre? Dersom en er trygg i en situasjon, kan det åpne for at man ønsker å fortelle, og det kan bli en god dialog. Det var tydelig at Mari ikke var klar for å utlevere seg. Hun var veldig forknytt. Var det mine handlinger, altså etterforskningsskritt forut for dommeravhøret, som nå var med på å begrense den informasjonen vi ønsket å få av Mari? Et annet offer jeg har nevnt tidligere, anklaget jo alle som hadde visst, og som ikke hadde gjort noe med hennes situasjon. Men det er ikke sikkert Mari var av samme oppfatning som henne. Og uansett om hun hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep, var det likevel noe trygt i det å være hjemme, slik at det å bli satt bort til fremmede fremsto som mye verre?

¹⁸) Politilovens § 6 og Straffeprosessloven § 170 A

Jeg hadde ønske om å hjelpe Mari, men forsto hun det? Hadde hun noen forutsetning for å forstå det? Det er sentralt å prøve å forstå hva Mari ser, hører og opplever for å forstå hvordan hun handler. Det jeg nå vet, er at Mari mest sannsynlig ikke ser det samme som meg. Hun vil heller ikke ha den samme oppfatningen av hva som ligger i de forskjellige begrepene jeg har.

Dersom vi hadde satt oss i Maris sted, hadde vi kanskje bedre forstått hennes atferd og mangel på vilje til å utlevere seg personlig. Hva er det Mari opplever? Jo, hun sitter i et rom med en ukjent person. Hun får en del formaninger om hvordan samtalen skal være og informasjon om at det sitter seks personer og hører og ser henne bak en glassvegg. Er det forståelig informasjon, noe hun greier å forholde seg til, eller blir det litt kaos? Det hun sier må være sant! Et krav. Kan det være skremmende? Jeg ser at situasjonen må være uoversiktlig for et barn som ikke har vært i et avhør før. De eneste formelle samtaler hun har vært med på tidligere, er ”kontaktmøter” med lærere på skolen. Jeg kan tenke meg, med min erfaring fra slike møter da jeg selv var elev, at de ikke er så krevende som det Mari gjennomgår nå. Her er det mye informasjon, formaninger og spørsmål. Det skal noe til å sortere alt dette.

Jeg ser i ettertid at vi ikke snakket det samme språket som Mari. Jeg skjønnte ikke hva som måtte gjøres for at hun skulle åpne seg. Jeg ser at vi ikke forsto hva Mari gjennomgikk akkurat da. Derfor greide vi heller ikke å utvikle et felles språk og fikk ingen dialog med henne.

Jeg og Mari hadde nok forskjellig forståelse av hva situasjonen egentlig var. Som trettenåring har du jo en formening av hva du er med på. Den rammen som var lagt rundt Mari, ble ikke god nok til at hun følte at hun kunne åpne seg og fortelle mer om seg selv.

Jeg når ikke frem

I andre typer hendelser som blir til kriminelle handlinger, og som blir til saker som etterforskes av politiet, har vi kontakt med offeret. Det er veldig annerledes i slike saker som Mari var en del av. Mari var et

«Jeg når ikke fram.»

barn, og overfor barn skal man være veldig forsiktig, slik at man ikke gir informasjon som de kan ta til seg og gjøre til sin virkelighet. Derfor møter jeg sjelden disse barna før dommeravhøret.

Hva var det som forårsaket denne mangelen på kommunikasjon? Molander sier:

*En enkelt handling mottas ofte indirekte gjennom at noe aksepteres, dette kan skje taust i livsverden. Men det er åpenbart at akkurat med handlinger der man direkte oppfordrer noen å svare, reagere, samarbeide eller noe annet, står det veldig mye på spill, også i den enkelte handlingen.*¹⁹ (Molander 1996 s. 125)

Mari ville ikke samarbeide med avhører. Mari ville ikke åpne seg, og vi kom ikke innenfor. De var ikke på samme planet da de snakket sammen. Kontaktetableringen vi gjør helt i starten av avhøret er viktig. Hvordan henvendte vi oss til Mari? Jeg merket meg at avhører var nervøs, derfor gikk praten litt tregt. Avhører hadde fått informasjon om Mari gjennom å lese det jeg hadde skrevet. Hun ringte også til mor og andre familiemedlemmer for å høre hvordan Mari var. Hun hadde ikke sett Mari før de møttes i avhøret. Kanskje hadde ting blitt litt bedre hvis avhører bare hadde hilst på Mari noen dager før, slik at Mari hadde et ansikt å forholde seg til, noe forutsigbart.

Med tanke på kontaktetableringen sier Molander også noe som jeg har tenkt litt på:

En måte er å anvende et språk eller en sjargong som den andre ikke forstår, da

*gjør du den andre til en ting som man snakker om og ikke til*²⁰
(Molander 1996 s. 125).

Vi prøver å ha fokus på hvordan vi snakker til mennesker, ikke minst barn, slik at det ikke skal bli for mange faguttrykk, og at den vi snakker til skal skjønne hva vi faktisk sier. Dette blir særs viktig når vi snakker til barn i et dommeravhør. Men allerede i kontaktetableringen er vi kjørt fast i et avtalt mønster. Politiet er pålagt å redegjøre for en del lovregler og andre bestemmelser som har betydning for de rettigheter og plikter den avhørte har. Hvordan gjør vi dette forståelig for et barn? Kan det være at Mari ikke forsto det avhører prøvde å fortelle henne? Kanskje hun ikke følte at det angikk henne? Var det derfor hun ikke utdypet noe? Ble hun gjort til et objekt av oss uten at vi skjønnte at vi gjorde henne til det? Skjønnte hun ikke det vi, på vårt politispråk, prøvde å formidle – at vi ville ha noen opplysninger ut av henne?

Da vi gikk inn i avhørssituasjonen, hadde jeg ikke fått kartlagt enkeltsituasjoner der det gikk klart frem at Mari hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep. Derfor ble spørsmålene veldig åpne og generelle. Vi hadde ca. 60 minutter til disposisjon under avhøret. Vi skal ikke trette ut barn, men er dette god nok tid til å skape en god relasjon? Mari ble etter regler også fortalt hvem som satt bak glassveggen og hørte på, og ble formant til å snakke sant. Men for en trettenåring som har begynt å komme i puberteten, er det kanskje ikke de beste forholdene for å utlevere seg selv om svært så personlige

19) Kunnskap i handling, 1996 s.125

20) Kunnskap i Handling 1996. S. 125

ting hvis hun faktisk ikke forstår hvorfor hun er der og hva hun skal snakke om.

Mari ble plassert bak glassveggen og gjort til et objekt. Ikke bare jeg, men også forsvarer og bistandsadvokat kom med poenger vi gjerne ville at avhører skulle få belyst nærmere. Vi ble alle griske rundt det å få informasjon om poengene den enkelte mente var viktige. En liten maktkamp utspilte seg. Mari skulle fortelle oss det vi ville vite. Det ble ikke tatt hensyn til hennes språklige evner, hvordan hun oppfatter hendelser, i hvilken følelsesmessig tilstand hun var i eller de sosiale forholdene hun kom fra. Avhører gjorde så godt hun kunne med å ivareta den enkeltes ønsker, men det medførte at hun ikke fikk den gode flyten i samtalen med Mari. Jeg kan se at dette også var et moment som ikke var heldig. Vi skulle ha bremsert litt og prøvd å høre og se hva Mari ville fortelle oss. Hva var det Mari fortalte med kroppsspråket sitt? Meg fortalte det kanskje mer enn de få ordene hun sa der og da. Med det fortalte Mari meg at i denne situasjonen liker jeg meg ikke, her vil jeg ikke være. Kanskje skulle jeg ha respektert henne. Det er greit, Mari, vi respekterer at du ikke vil snakke med oss, i stedet for bare pøse på og prøve å få noe ut at den lille tiden vi hadde. Kanskje kunne vi ha avbrutt avhøret og sagt at vi tar det en annen gang? Hadde Mari vært tryggere da? Hadde det vært etisk riktig i en dommeravhørsprosess?

«At velge den bekvemme løsning er fuldt så etisk forsvarlig som å velge den ubekvemme»²¹ (Løgstrup. 2008).

21) Den etiske fordring. 2008 s. 177

I den situasjonen jeg befant meg, kunne jeg ha foreslått for dommeren, som formelt sett er lederen for avhøret, at vi kunne stoppe avhøret. Jeg kunne ha begrunnet det med at vi ikke fikk noen opplysninger fra Mari, og at kroppsspråket hennes fortalte meg at hun ikke hadde det bra.

Jeg hadde heller aldri vært borti avhør der ingen informasjon kom frem. Der og da overveide jeg ikke å avbryte avhøret i det hele tatt. Men den bevisstheten jeg nå sitter med, tilsier at jeg burde vurdert det annerledes. Da Mari sa så klart i fra at hun ikke ville si noe, tjente det ikke til noe å tvinge henne. Jeg burde ha oppfattet signalene. Jeg ble for kynisk opptatt av mitt eget mål, og mitt motiv var å få henne til å snakke. Barnets beste skal alltid ligge til grunn i politiets arbeid, men denne prosessen var ikke til Maris beste.

Vi er i to atskilte verdener Jeg observerer deg

Skjervheim skriver om deltakar og tilskodar ²² (Skjervheim. 2005). Jeg ser at i dommeravhøret mellom Mari og avhører har samtalen også et tredje ledd²³. Det handler ikke bare om forholdet det etterforskes rundt, men også det usagte Mari sliter med, som smerte, utrygghet og kanskje også skam for det hun har vært gjennom. Det er viktig å få tak i det som ligger i det tredje leddet. Får vi det, kan vi også få de personlige beskrivelsene av hva som preger dette andre mennesket vi snakker med. For å få frem dette leddet må avhører gi noe av seg selv, noe menneskelig.

22) Mennesket. 2005 s 20

23) Forelesning om Hermeneutikk med Anders Lindseth i uke 14. 2009

«Vi lever i to adskilte verdener.»

Det må komme til uttrykk at: «Mari, jeg ser at du er utrygg. Jeg vet at du ikke har snakket med søsknene dine, mamma og pappa, og jeg vet at du lurar på hva som skjer. Kanskje er du redd også. Hvis du trenger en pause, eller kanskje du føler for å gråte litt, så kan du gjøre det. Vi må ta dette i ditt tempo». Vi må være innstilt på å gi slipp på noe av vår egen tolkning av informasjonen for å komme til en større forståelse. Jeg ser at jeg er alt for opphengt i å få bedre belyst informasjon jeg allerede har. Jeg sitter bak glassveggen sammen med de andre og vil ha bedre poengtert opplysninger som allerede foreligger. Det at Mari ikke vil si noe, har et forknytt kroppsspråk og bare svarer med enstavelsesord på spørsmål, gjør også at

jeg skifter fokus fra det Mari sier til bare å bry meg om den merkelige atferden hennes. Hun blir et objekt. Vi lar ikke Mari komme til oss med det hun har på hjertet. Vi vil kontrollere det hun sier. Vi kartlegger henne. Vi er ikke villig til å forstå henne. Hun skal inn i saks-komplekset vårt. Slik at vi kan forsvare at de opplysningene vi har, er sikret på en ordentlig måte, og at de kan brukes som bevis i en straffesak eller i en avgjørelse om henleggelse.

Bak glassveggen hauser vi opp hverandre. Vi står på forskjellige sider i saken. Vi blir griske, vi ser saken og ikke det lille barnet Mari. Hun blir bare et middel som vi bruker som et ledd i å få fastslått om det har skjedd noe straffbart

eller ikke. Det vi måler henne opp mot, er de døde vilkårene i en rettsregel.

Hvorfor blir det slik? Det står veldig mye på spill. Maris forklaring er viktig for om saken skal gå videre eller ikke. Jeg har tidligere erfart at en slik prosess kan være god, og ved å få tak i dialogens tredje ledd kan vi få frem mye god informasjon i en straffesak. Avhører og den avhørte er i en felles prosess, der de samarbeider om informasjonen rundt en sak, men det krever, at man som avhører er trygg i situasjonen og greier å gi den tryggheten videre til den som blir avhørt. Det handler om å sette seg på prøve, være åpen for det som kommer i samtalen, forholde seg til det, for så være villig til å gå videre igjen, fordi man ser og får tak i personen man samtaler med. Man forstår hva som rører denne, og man tør å møte dette og ta det til seg. Den man snakker med, må se og føle at dette skjer, først da får du tak i helheten.

Jeg ser også at når man gjør noen om til et objekt, har man engasjert seg for mye, man er ikke lenger nøytral til den informasjonen man får. Man vil påvirke, kontrollere og sikre at man får noe man kan bruke i saken. Dette er i strid med god etterforskningskikk og det å møte offeret på en god måte. Man har ikke vist måtehold og respekt for den som står i situasjonen. Jeg ser også at dette ikke fører frem. Mari lot seg ikke påvirke, og jeg fikk ikke hennes historie.

Harriet Jakobsson Øhrn sier noe om *kommunikasjon i en vertikal samtalesituasjon*²⁴ (Øhrn 2005). Hun kaller

24) Bëretta din sanning. 2005 s. 217

et avhør en vertikal og institusjonell samtale der målet er å få frem bevis. En vertikal samtale forstår jeg som en samtale som går frem og tilbake mellom to personer uten at den hever seg opp på et høyere forståelsesnivå. Samtalen preges av at den ene parten styrer samtalen opp mot det han eller hun ønsker å vite i henhold til de interesser som ligger i en institusjon. Jeg ser at dette skjer i avhøret med Mari. Avhører har ikke bare sitt eget mål å forholde seg til, men må også forholde seg til de ønsker «gjengen» bak glassveggen fremsetter. Målet blir ene og alene å få etterforskningssaken bedre belyst.

For å finne det menneskelige og humane i avhøret bringer Øhrn inn en *horisontal samtale*.²⁵ Dette forstår jeg som når to personer deltar like mye i en samtale om et tema. For at det skulle blitt en horisontal samtale med Mari måtte hun ha deltatt uoppfordret i samtalen, kommet med sine innspill og ikke bare svart med enstavelserord. Jeg tenker at om vi har fått tak i Maris tanker under avhøret, prøvd å forstå situasjonen hennes, hvordan det var for henne akkurat der og da og kanskje tonet ned min og de andres forventning og målsetting, kunne vi fått frem en mer human stemning og forventning. Den institusjonelle intensjonen hadde blitt nedtonet. Noe sier meg at Mari ikke skjønnte relevansen i saken. Samtalen ble styrt, og hun fikk ikke bidra på sitt vis. Under avhøret med Mari ser jeg at jeg binder meg alt for mye til det tradisjonelle tankemønsteret knyttet til bevisene som allerede foreligger i saken. At det i

25) Bëretta din sanning. 2005 s. 218

dommeravhør arbeides opp mot hypoteser gjør også sitt til at samtalen blir institusjonell. På grunn av at tiden er for knapp, og at personer bak glassveggen krever å få forskjellige ting belyst, hindres avhører i å få den personlige kontakten med Mari. Avhører hindres i å gi Mari følelsen av å bli sett på en god måte, og få en forståelse for at hun er hun. Jeg tenker at det er dette som gjør at den treleddede dialogen glipper i akkurat dette tilfellet, og som fører til at Maris deltagelse i samtalen uteblir.

Gjennom Glassveggen

Gjennom min observasjon av Mari bak glassveggen så jeg med en gang at Mari ikke stemte med det bildet jeg hadde opparbeidet meg gjennom informasjonsinnhentingen de to ukene i forkant av dommeravhøret. Denne følelsen tok jeg med meg, og den slapp aldri helt taket. Men jeg så ikke hva som ikke stemte. I ettertid har arbeidet med denne saken gitt meg en større forståelse. Jeg ser nå at jussen og psykologien, de mest sentrale emnene som inngår i et dommeravhør, med sine prinsipper for gjennomføring, kan være med på å objektivere barnet som avhøres. De gjør meg som etterforsker til en tilskuer på orkesterplass bak glassveggen. Linjene er stramme, og gitt hva som skal foregå, ser jeg at det er veldig liten mulighet til å påvirke prosessen. Mari blir deltakeren med sin personlige, subjektive opplevelse, og det vi ønsker hun skal si noe om blir objektivert. Vi skal passe oss for å gjøre det mennesket vi avhører til et objekt. Vi må strebe etter å se mennesket bak de opplysningene vi føler at vi trenger for å få

belyst saken fra en etterforskningsmessig og juridisk plattform.

Vi må kunne løfte blikket og se hele terrenget, også det menneskelige terrenget og ikke bli snever opp mot vilkår i en straffebestemmelse. Jeg ser det nå, *jeg ser deg nå*, Mari, *jeg ser klart* at du ikke bare er en sak. Jeg vil ha en helt annen forståelsesplattform når jeg skal avhøre personer i fremtiden. *Jeg hører deg og forstår* kanskje bedre hvorfor du ikke sa så mye. Du ble ikke møtt med noe humant. Du ble møtt med vår tidsbegrensning og et krav om at du måtte fortelle så mye du bare visste på den tiden det var forsvarlig å ha deg som barn i et avhør. Vi krevde at det du sa skulle være sant, men hva tenkte du om hva som var sant og ikke?

Jeg når ikke frem. Kommunikasjonen sviktet, forståelsen sviktet. Ikke å nå fram til et menneske er for meg, som anser meg selv som en person som lett og raskt får gode relasjoner til mennesker jeg arbeider med, er et nederlag. Jeg vet at i et dommeravhør skal det ikke fokuseres på de språklige, kognitive, emosjonelle og sosiale forholdene. Det skal være et rent avhør av barnet. Dette er rene juridiske prinsipper, det er en regel som stenger ute mye av det humane. Ved å ha en litt mer human tilnærming kan vi bedre nå personen på det menneskelige planet og få bedre forutsetninger for dialog, kontakt, altså følelsen av at *jeg når frem*, og at den du snakker med blir sett for den han eller hun er.

Jeg observerer deg. Denne prosessen har vært viktig for meg, og jeg har fått arbeidet meg fram til en større innsikt i hva som gjorde at dialogen med Mari aldri startet.

«Gjennom glassveggen.»

Jeg har fått lov til å studere meg selv, min praksis og mine holdninger kritisk i en slik situasjon. Jeg vil ikke kritisere arbeidsmetodene vi har for dommeravhør. Det er den eneste måten vi har i dag til å sikre barns forklaring, slik at de har en sjanse til å bli hørt i retten og at det som blir sagt, blir brukt som bevis i forbindelse med en rettssak om en forbrytelse. Men ved å arbeide med dette, og det som ble praktisert under dommeravhøret av Mari, har jeg fått en større forståelse av hva som gjorde at dialogen manglet, og at resultatet ble som det ble. Jeg har fått en slags ro. Saken ligger ikke i bakhodet og ulmer mer. Jeg har skjønt noe, fått utvidet horisonten og kan forsone meg med det.

Forutsetningen for å forstå, tror jeg er at man blir berørt. Forståelse er ikke noe vi har, men noe vi er. «Filosofi kan – i beste fall – gjøre en forståelse klar. Diktningen kan gjøre den nærværende»²⁶ (Randi Olsen 2001).

Litteraturliste

- Gadamer, Hans – Georg (2003): Forståelsens filosofi. Oslo. J.W. Cappelens Forlag
- Hundsnes, Brit Jorunn (2004): My beloved child. Haugesund. Callabee Film AS production
- Josefson, Ingela (1998): Läkarens yrkeskunnande. Lund. Studentlitteratur
- Løgstrup, Knut Ejler (2008): Den etiske fordring. Viborg. Gyldendal
- Meløe, Jacob: Tre artikler av Jacob Meløe
- Molander, Bengt (1996): Kunskap i handling. Göteborg. Daidalos
- Møller, Arvid (2000): Alene mot mamma. Oslo. Genesis forlag
- Olsen, Randi (2001): Helt – Ikke stykkevis og delt (Vitenskapelig essay). Høgskolen i Bodø.
- Rønneberg, Anne Lise og Paulsson Anne (2000): Barn som vitner. Oslo. Universitetsforlaget
- Sjervheim, Hans (2005) Mennesket. Oslo. Universitetsforlaget
- Øhrn Jakobsson, Harriet (2005): Bäratta din sanning. Stockholm. Pedagogiska institutionen Stockholms universitet

26) Helt - ikke stykkevis og delt. 2001 s.22